

УДК 37.036

**Створення художнього образу виробів декоративно-ужиткового мистецтва
у проєктно-художній діяльності**

Марущак Оксана Василівна,

к.п.н., доцент

Соловей Віктор Володимирович,

к.п.н., доцент

Давидюк Анна Вікторівна,

Хуан Чжічунь,

Заєць Леся Вікторівна,

здобувачі вищої освіти

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

ksanamar77@gmail.com

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано феномен художнього образу як основи проєктно-художньої діяльності в галузі декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі проєктування художньої кераміки); визначено особливості художнього образу в мистецтві, специфіку його виявлення в ужитковому мистецтві, у виробках художньої кераміки. Розвиток здатності створювати художні образи розглянуто як одну з важливих умов формування професійної культури та підготовки художника декоративного мистецтва.

Ключові слова: проєкт, проєктування, проєктна діяльність, проєктно-художня діяльність, художній образ у декоративно-ужитковому мистецтві, проєктування художньої кераміки.

Abstract. The article theoretically substantiates the phenomenon of the artistic image as the basis of design and artistic activity in the field of decorative and applied art (using the example of designing artistic ceramics); the peculiarities of the artistic

image in art, the specifics of its detection in applied art, in artistic ceramic products are defined. The development of the ability to create artistic images is considered as one of the important conditions for the formation of professional culture and training of a decorative art artist.

Keywords: project, design, project activity, project-art activity, artistic image in decorative and applied art, design of artistic ceramics.

Постановка наукової проблеми. Результатом творчого процесу є твір, для якого характерні найрізноманітніші форми вираження: архітектурна споруда, живописне полотно, ювелірна прикраса, а також театралізована вистава, пісня, кіноепопея, звичайний керамічний горщик, національний костюм, дизайн автомобіля тощо. Але твір становитиме художню цінність лише в тому випадку, якщо він створений згідно із законами гармонії та уособлює собою художній образ. У свою чергу, «образ – це алегорична, метафорична думка, що розкриває одне явище через інше. Художній образ є формою осмислення, пізнання і відображення навколишньої дійсності людиною» [1, с. 179]. Художній образ – це відображення митцем власного «Я», свого відчуття, особистісного бачення предмета, явища, навколишнього світу. Це внутрішній стан, душевний настрій художника, який гостро відчуває, пропускає через себе і передає нам, глядачам, своє розуміння дійсності. Це форма відображення, відтворення об'єктивної реальності у контексті певного естетичного ідеалу в мистецтві [2, с. 603].

Короткий аналіз досліджень проблеми. Феномен образотворення завжди був предметом досліджень різних наукових галузей, зокрема філософії, психології, естетики та мистецтвознавства, соціальних комунікацій тощо. Різноманітні аспекти образу як категорії образотворчого мистецтва досліджували О. Голубєва, Т. Серікова, О. Чепурова, О. Кириченко. Художній образ, що є категорією філософії, психології, мистецтва, у свій час ототожнювали із публіцистичним, тому перші дослідження цього феномену пов'язують з іменами таких філософів, як: Г. Лессінг, Д. Дідро, Ф. Шіллер,

Ф. Шеллінг, Г. Гегель. Нині об'єктом своїх досліджень художній образ визначають О. Потебня, М. Бахтін, Г. Шпет, В. Беньямін, Л. Левчук, Б. Галєєва, М. Каган, Л. Мізіна. Існує чимало наукових робіт, що розкривають та обґрунтовують різноманітні аспекти теорії засобів виразності художнього образу. Проте, тема художнього образу як основи проєктно-художньої діяльності в галузі декоративно-ужиткового мистецтва (ДУМ) є невичерпаною.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні феномену художнього образу як основи проєктно-художньої діяльності в галузі декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі проєктування художньої кераміки).

Виклад основного матеріалу. Для кожного виду мистецтва властиві власні способи осмислення світу, що втілюються в художніх образах. Художній образ – це естетична категорія, що відображає спосіб і форму освоєння, перетворення дійсності. У мистецтві існують різні інтерпретації цього поняття: віддзеркалення, зображення, відображення зовнішньої дійсності; специфічна, властива мистецтву форма відображення дійсності, що розкриває загальне через конкретне, індивідуальне і реалізується у творчому процесі художника.

Художній образ відображає нерозривну, взаємопроникну єдність об'єктивного та суб'єктивного, раціонального та емоційного, логічного та чуттєвого, загального та індивідуального, абстрактного та конкретного, частини та цілого, необхідного та випадкового, сутності та явища, змісту та форми [2, с. 603]. Об'єднання вищезазначених протилежностей у творчому процесі призводить до створення єдиного художнього образу, який має потенціал викликати емоції й захоплення у глядача. Основна суть феномену художнього образу полягає у його здатності пробуджувати естетичні почуття у людини, зумовлюючи особливі емоції та задоволення, які вона відчуває, сприймаючи прекрасне як у реальності, так і у творах мистецтва. Художній образ – це певна субстанція, створена фантазією митця на основі переробки та осмислення різних об'єктів, явищ, процесів. Створений художником, він не тільки відображає, а й узагальнює дійсність і виробляє новий, вигаданий світ. Художній образ пов'язаний із внутрішнім світом художника та його

уявленнями про життя, він «постає як засіб передачі світовідчуття художника, емоційного ставлення до навколишнього середовища, що відбивається у використанні однозначних символів і знаків, метафоричних маніпуляцій, які людина трактує відповідно до усталених понять, сприймає інформацію, яку виражає художник у своєму творі» [2, с. 604]. Головне покликання художника – створення образів, це умова та основна ознака таланту. Дослідниця в галузі мистецтвознавства О. Кириченко зазначає, що художнику, який створює художній образ, варто враховувати сприймання аудиторії, суспільну картину світу, аби використати ті знаки і символи, що залишатимуться однозначними і влучними у розкритті теми впродовж тривалого часу [3, с. 78].

Обґрунтування змісту поняття художнього образу в ужитковому мистецтві викликає певні труднощі, оскільки трактування розглядуваного поняття в мистецтво- та літературознавстві мало адаптовані до цього виду художньої творчості. Твори мистецтва та вироби художньої кераміки є принципово різними об'єктами, тому поняття «художній образ», що застосовується до творів станкового характеру та виробів ужиткового мистецтва, відрізняється за змістом. Вироби ДУМ не відтворюють світ, образне відображення ними дійсності не характеризується безпосереднім відтворенням явищ. Вироби художньої кераміки – тарілки, келихи, глечики, вази, тощо – є предметами певної форми. У художньому виробі ужиткового характеру система образів представляється кольором, лінією, об'ємом.

Поняття «образ» станкових творів (декоративна скульптура, декоративні панно) пов'язується з уявленням про типове, виражене в конкретному і неповторно індивідуальному. Для художнього образу в таких творах властиве реалістичне зображення людини і тварин. Два напрями – орнаментально-побутовий, представлений виробами першої групи, та декоративно-сюжетний, представлений творами другої групи, – відрізняються один від одного ідейною значимістю та співвідношенням форми й оздоблення. Для обох випадків є характерною художня образність, хоча й у різній якості.

Формування вмінь і розвиток здібностей зі створення художніх образів –

це одна з важливих умов становлення професійної культури та підготовки художника, в тому числі художника декоративно-ужиткового мистецтва в галузі художньої кераміки.

Поняття проектно-художньої діяльності відображає діяльність людини зі створення проєкту, тобто прототипу, прообразу, передбачуваного чи можливого об'єкта. Проєктна діяльність є інноваційною творчою, оскільки вона передбачає перетворення реальності та реалізується на основі відповідної технології, яку можна уніфікувати, засвоїти та вдосконалити. Це поняття пов'язане з такими термінами, як: проєкт, проєктування, проєктна культура. Розглянемо зміст цих понять. Проєктування є процесом опису, створення зображення або моделі неіснуючого об'єкта із заданими властивостями. Це цілеспрямована діяльність з послідовними процедурами, що зумовлюють досягнення ефективних рішень. Проєктування як категорія перетворювальної діяльності відображає специфічну форму свідомості, що не можна віднести тільки до її логічної чи емоційної, суб'єктивної чи об'єктивної форм, яка поєднує в собі риси всіх вищезазначених форм і спирається на здатність продуктивної уяви. На підставі аналізу різних підходів до визначення проєктної культури, ми трактуємо це поняття як професійно особистісну якість із сукупністю професійних знань, що відповідають сучасному рівню розвитку художньої культури, науки та суспільства, функціональних умінь і навичок проєктування, психологічної готовності застосовувати в практичному проєктуванні інноваційні підходи, знаходити нестандартні, креативні рішення художньо-проєктувальних завдань.

Поняття «проєкт» має чимало трактувань. Розглянемо ті, які застосовуються до проєктної художньої діяльності, а саме проєкт – це: 1) комплект документації, що призначений для створення певного об'єкта (проєкт виробу); 2) об'єкт, результат особливої діяльності-проєктування; 3) програма, план дій, комплекс робіт, що передбачають подальше втілення, унікальний набір процесів зі сформульованою метою та передбачуваним результатом.

Слід зазначити, що процес проектування під час створення об'єктів художньої кераміки поєднує три напрями роботи: художній, технологічний, технічний. Художній напрям виражається певним стилем виробу, стилізацією елементів або всього об'єкта, організацією простору та середовища за допомогою художнього об'єкта, композицією, пропорціями, пластикою, ритмом, об'ємом, кольором, контрастом і нюансом. Технологічний напрям проявляється у володінні знаннями технології виготовлення та відпалу виробів, формування поверхні та фактури (декорування поверхонь). Технічний напрям передбачає володіння знаннями про особливості ескізу, проекту, креслення, плану та вміннями їх створювати, усвідомлювати конструкцію.

Перші два визначення поняття проекту мають безпосереднє відношення до створення виробів художньої кераміки, оскільки означають послідовні етапи роботи. У першому випадку здобувачі вищої освіти зображують на папері або в комп'ютерній програмі певний об'єкт або композицію, яку прийнято називати проектом. Вони працюють за двома напрямками – художнім і технічним. На цьому етапі відбувається створення художнього образу майбутнього виробу в графічному вигляді. Початковий етап проектування художнього образу є основоположним, оскільки тут закладається базис (сутність, першооснова) художнього образу, який поступово розвиватиметься, посилюватиметься, вдосконалюватиметься в процесі проектної діяльності. Художній образ, сформований на папері чи в комп'ютерній програмі, не завжди може втілитись у реальний об'єкт. Як відомо, в мистецтві є чимало прикладів геніальних проектів, які неможливо реалізувати в матеріалі, навіть в умовах сучасних технологій.

У другому випадку об'єкт створюється з конкретних керамічних матеріалів і його також називають проектом. Діяльність здійснюється за художнім і технологічним напрямками. Можна вважати, що саме в такому проекті-об'єкті відбувається безпосереднє формування художнього образу. Саме в цей момент внаслідок глибокого занурення автора в незвідане, проникнення в суть речі, втілення думок, роздумів, міркувань відбувається

народження, створення виробу, що наділений розглядуваною субстанцією, – художнім образом. Втілення будь-якого художнього образу залежить не тільки від здібностей, знань, умінь художника, а й від об'єктивних можливостей матеріалу. Той самий предмет, наприклад, глечик, буде по іншому виглядати, якщо його виготовляти з різних керамічних матеріалів: порцеляни, фаянсу, теракоту, кам'яної маси. Те саме стосується й декорування виробів, наприклад, розпису, нанесення різних фактур і рельєфів. Завдання художника-кераміста полягає в максимальному використанні всіх специфічних художніх можливостей того матеріалу, з якого він виготовляє виріб. У виготовленні керамічних об'єктів важливу роль відіграють знання технології. Майбутній художник має знати, яким чином досягти художнього ефекту, щоб найповніше відобразити художній образ. У керамічному виробництві мають місце випадкові незвичайні художні ефекти, особливо під час випалювання виробів, які, як правило, неможливо повторити. Однак на подібні випадковості не варто сподіватися. Відтак, знання технології – це запорука успіху в декоративно-ужитковому мистецтві.

Зупинимось докладніше на третьому визначенні: проєкт як унікальний набір процесів зі сформульованою метою та передбачуваним результатом. Варто відзначити, що перші два значення терміну «проєкт» входять до змісту третього визначення – «проєкт-процес». Саме воно найближче до смислового наповнення проєктної художньої діяльності. Це творчий процес, спрямований на створення принципово нового, унікального об'єкту (проєкту). Водночас обов'язковою умовою є наявність заздалегідь вироблених уявлень про кінцевий продукт. Діяльність зі створення продукту складається з декількох періодів і стадій. До періодів належать: розроблення ідеї, концепції, формулювання цілей та завдань проєкту, розроблення плану, розрахунок доступних й оптимальних ресурсів, організація роботи з реалізації проєкту, осмислення результатів проєкту. Проєктна діяльність допомагає відчутти практичну значущість засвоєних знань, навчитися орієнтуватися в численних джерелах інформації, систематизувати свої знання, що були засвоєні під час вивчення навчальних

дисциплін циклів загальної та професійної підготовки, розвивати власний творчий потенціал.

Життєвий цикл кожного проєкту характеризується кількома стадіями: початкова стадія; стадія розроблення; стадія реалізації; завершальна стадія. Разом з тим на кожній стадії відбувається неперервний процес створення художнього образу. Розглянемо детальніше кожен етап в освітньому процесі.

На початковій стадії відбувається визначення здобувачем вищої освіти мети, пошук первинної ідеї, формування задуму, теми майбутнього проєкту. Тема відображає інтелектуально творче ядро проєкту. Добір теми залежить від інтересів кожного здобувача освіти, його сформованої картини світу, філософської основи, схильності до будь-якого керамічного матеріалу та технології виготовлення. На цій стадії оцінюються можливості здобувача освіти щодо виконання роботи. Відбувається осмислення того, як за допомогою технічних засобів керамічної технології створити виріб. Формулюється загальна концепція проєкту та розробляється план. Майбутній митець обмірковує образ виробу – це «уявний» художній образ.

На стадії розроблення основна увага зосереджується на розвитку прийнятої концепції проєкту. Цей процес можна умовно поділити на напрямні етапи. Одним з напрямів є здійснення аналізу історичного (події, територіальне розміщення), мистецтвознавчого (стилістика), етнографічного (легенди, міфи, образи предків), музейного матеріалу. Інший напрям роботи полягає в знайомстві з творчістю керамістів сучасності та попередніх історичних періодів, картина світу яких подібна до картини світу здобувача освіти. Це дає йому змогу познайомитися з особливостями передачі художнього образу у творчості визначних митців. Така діяльність сприяє розвитку творчого потенціалу здобувачів вищої освіти, розширює їхні уявлення про виразні можливості розгляданого виду декоративного мистецтва, спонукає до експериментів і пошуків, мотивує до творчої діяльності. Третій напрям передбачає засвоєння технології, коли здобувачі вищої освіти усвідомлюють можливості кераміки. Розглянуті три напрями становлять підготовчий етап.

Можлива ситуація, коли один з напрямів на початковому етапі буде відсутній, а реалізується на наступному етапі, який можна назвати етапом осмислення та інтуїтивного виконання. На цьому етапі здобувач освіти створює начерки, ескізи, здійснює пошук варіантів форм виробу та декору, композиційне та кольорове рішення, обирає матеріал, з якого буде виготовляти виріб, а також техніку виконання. Якщо здобувач освіти відчуває нестачу знань і вмінь для реалізації другого етапу, він повертається до підготовчого етапу. Водночас може бути виконаний ескіз у матеріалі. Стадія розроблення завершується виконанням проєкту на планшеті або в комп'ютері. У цей момент відбувається вибір здобувачем освіти однієї ідеї та її фіксація. Назвемо його етапом фіксації у художньо-графічному вигляді. Вище ми визначали зміст поняття «проєкт» як об'єкт, результат проєктування, – тепер він виконаний і художній образ майбутнього виробу виявляється в зоровій формі. Втілення художнього образу на стадії розроблення можна умовно назвати «конкретизацією» образу.

У декоративно-ужитковому мистецтві наявність проєкту не гарантує його виконання в матеріалі. Технологія виконання часто унеможлиблює точність повторення графічного проєкту. Виріб після випалювання може не задовольнити творця, а може, навпаки, перевершити його очікування. Тому часто графічне зображення на планшеті виконується після реалізації проєкту в матеріалі. Ця стадія передбачає розрахунок доступних та оптимальних ресурсів діяльності за умови виконання великого підсумкового завдання.

Наступна стадія – стадія реалізації, на якій діяльність здобувача вищої освіти полягає у втіленні знайдених рішень. Починається творча робота в матеріалі. Здобувач освіти створює художній твір – ліпить виріб з глини або шамоту. Для створення художнього виробу майбутньому художнику декоративного мистецтва недостатньо вивчити традиції та оволодіти необхідними технологіями, важливо мати розвинені композиційні здібності, які сприяють створенню оригінальних сучасних виробів. Далі здобувач освіти декорує свою роботу, застосовуючи різні варіанти фактур або рельєфного

декору, розписує ангобами або глазурує і закріплює результат випалюванням. Це момент, коли керамічний об'єкт перетворюється на витвір мистецтва, наділений незримою субстанцією – художнім образом. Образ виявляється в об'ємній формі. Здобувач освіти створив проєкт-об'єкт. На стадії практичної реалізації художнього образу майбутній митець втілює уявний образ у матеріалі.

Зміст завершальної стадії проєктної діяльності передбачає остаточне досягнення поставленої мети (завершення одного з семестрових завдань, курсової роботи, кваліфікаційної роботи). Відбувається підбиття підсумків, осмислення результатів проєкту, аналіз та оцінка роботи. На цій стадії важливого значення набуває участь здобувачів вищої освіти у творчих виставках – проєктах, що мають власну структуру, етапи підготовки, організації та проведення. На виставці можуть експонуватися кращі роботи здобувачів освіти, що відрізняються багатим художнім образом. Реалізацію художнього образу на останній стадії можна вважати узагальнювальною. Відтак, поняття проєктно-художньої діяльності можна визначити як діяльність людини зі створення проєкту, моделі, прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкту, що характеризується наявністю художнього образу.

Здатність створювати художній образ розвивається неоднаково у здобувачів закладу вищої освіти, незважаючи на те, що вони знаходяться в однакових умовах. Це залежить від індивідуальних творчих здібностей, натхнення, таланту людини. Зауважимо, що процес створення витворів мистецтва, наділених художнім образом, завжди існував в історії мистецтва, але його називали іншими термінами – створення композиції, творчий процес, створення художником твору. Нині такий процес позначають терміном «проєктна художня діяльність».

Висновки. Розглянувши зміст трьох визначень поняття проєкту в художній творчості, ми з'ясували, що в кожному відображається певна субстанція – художній образ. Кожен об'єкт декоративно-ужиткового мистецтва – це синтез ідеї, майстерності, знання технології студентом-художником. Такий

об'єкт перетворюється на витвір мистецтва, якщо в ньому присутній художній образ.

Список літератури:

1. Марущак О.В., Соловей В.В., Салацінська О.Л., Скотар В.Т., Шевчук Л.М. Закономірності розвитку у майбутніх учителів трудового навчання та технологій образно-асоціативного мислення в процесі творчої діяльності. *Science And Technology: Problems, Prospects And Innovations. Proceedings of the 1th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group (October 19-21, 2022). Osaka. Japan. 2022. Pp. 175-183.*

2. Марущак О.В., Василько В.О., Давидюк А.В., Микитин А.Я., Черненко Д.С. Форма як засіб виразності у створенні художнього образу в образотворчому мистецтві. *Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. VoScience Publisher (May 18-20, 2022). Chicago, USA. 2022. Pp. 602-610.*

3. Кириченко О. Категорія художнього образу як проблема естетичного освоєння світу в процесі творчої діяльності студентів художньо-графічного відділення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2016. Вип. 147. С. 77-81.*